

РОМИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА

Издавач

Civil Rights Defenders

За издавачот

Горан Милетиќ

Директор за Европа

Превод

Светлана Спасовска

@ 2018 Civil Rights Defenders

Оваа оригинална англиска верзија исто така е преведена на македонски јазик

Дизајн

Кликер Дизајн

Печати

Printing Press

Тираж

100 примероци

СОДРЖИНА

1. Ромите во Македонија: преглед _____	5
2. Безбедност и слобода од тортура _____	6
3. Лични документи _____	9
4. Вработување _____	11
5. Образование _____	13
6. Домување _____	16
7. Пристап до правдата _____	19
8. Здравство _____	21
9. Азил и присилно враќање _____	23
Извори _____	24

КРАТЕНКИ И АКРОНИМИ

CAHROM _____ Ад хок комитет на експерти за прашања поврзани со Ромите и патувачите

CEDAW _____ Комитет на ОН за елиминација на дискриминација против жените

CPD _____ Комисија за заштита од дискриминација (КЗД)

ECRI _____ Европска комисија против расизам и нетолеранција

ERRC _____ Европски центар за ромски права (ЕЦРП)

ESI _____ Европска иницијатива за стабилност (ЕИС)

EU _____ Европска унија (ЕУ)

FYR _____ Поранешна југословенска република (ПЈР)

LTICB _____ Закон за постапување со бесправно изградени објекти

NGO _____ Невладина организација (НВО)

OPE _____ Оперативен план за вработување (ОПВ)

OSCE/ODIHR _____ Организација за безбедност и соработка во Европа,
Канцеларија за демократски институции и
човекови права (ОБСЕ/ОДИХР)

RHM _____ Ромски здравствени медијатори (РЗМ)

SFRY _____ Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ)

UN _____ Обединети нации (ОН)

UNDP _____ Програма за развој на Обединетите нации

UNHCR _____ Висок комесар за бегалци на Обединетите нации

UNICEF _____ Детски фонд на Обединетите нации (УНИЦЕФ)

PHOTO: NINA KALESHOVSKA, MACEDONIA

1. РОМИТЕ ВО МАКЕДОНИЈА: ПРЕГЛЕД¹

1.1. ДЕМОГРАФИЈА

Пописот планиран за 2011 година беше откажан, а единствените достапни службени податоци се од пописот во 2002 година во рамките на кој 53.879 лица се изјасниле како Роми, а 3.843 како Египќани.

Постојат неколку причини заради кои тешко може да се утврди вистинскиот број на Ромите и Египќаните во Македонија. Не ја откриваат сите Роми својата етничка припадност при пописот. Покрај тоа, десетици илјади Роми ја напуштиле Македонија во последните неколку години, барајќи азил во Западна Европа или отишле да работат во неформалниот сектор (непријавени) во друга земја. Според проценките на Советот на Европа, можно е во земјата да живеат до 260.000 Роми иако вистинскиот број може и да е помал.²

На крајот на април 2017 година, во Македонија се регистрирани 616 бегалци Роми од Косово (312 мажи и 304 жени; 261 се на возраст под 18 години; осумнаесет

имаат статус на бегалци, 439 се лица со статус лица на кои им е доделена супсидијарна заштита, 159 се лица на кои барањето им е одбиено, или истекло периодот на кој им бил доделен статусот бегалци, но нивниот престој во земјата се толерира од државата).³

Општина Шуто Оризари е единствената општина со ромско мнозинство во која што ромскиот јазик се признава како службен јазик. Големи ромски заедници постојат и во неколку други општини, како што се Битола, Дебар, Гостивар, Кичево, Кочани, Куманово, Прилеп, Штип, Тетово и Веница⁴.

1.2. АНТИ-ЦИГАНИЗАМ И КУМУЛАТИВНА ДИСКРИМИНАЦИЈА

Антициганизмот, кумулативната дискриминација и предрасудите кон, како и погрешните перцепции за Ромите и натаму преовладуваат во Македонија, како и во сите други земји во Европа. Антициганизмот,

¹ Авторите се многу благодарни за вредниот придонес на Сарита Јашарова.

² Види «Процени за ромското население во европските земји». Преземено на 14 февруари 2017 година од: <http://www.coe.int/de/web/portal/roma>.

³ Е-пошта добиена од УНХЦР на 12 мај 2017 година

⁴ Ромски образовен фонд, Проценка за државата Македонија, 2011, достапна на: http://www.romaeducationfund.hu/sites/default/files/publications/ref_ca_2011_mac_english_screen.pdf.

нако и кумулативната и систематска дискриминација претставуваат основни причини за ова, додека симптомите на состојбата на Ромите вклучуваат високи стапки на невработеност, ниски стапки на запишување на училиште и ниски образовни постигнувања, како и лоши услови за живеење⁵. Последиците од конфликтот во Македонија и војната на Косово дополнително ја комплицираат нивната состојба.

Тензиите помеѓу граѓаните на Македонија од етничко македонско и етничко албанско потекло доминантно ги одредуваат меѓуетничките односи во Македонија, па меѓународната заедница посветува многу малку внимание на состојбата на Ромите во овој конфликт. Слична е нивната состојба и кога станува збор за политичкиот конфликт во Македонија и неговите последици врз ромското население во земјата. Во двата конфликти, Ромите не играат активна улога, туку се принудени да заземат страна, што беше случај и за време на конфликтот помеѓу албанските бунтовници и македонската држава во 2001 година, кога Ромите беа фатени во средина помеѓу едните и другите.

2. БЕЗБЕДНОСТ И СЛОБОДА ОД ТОРТУРА

2.1. ПРЕГЛЕД НА ЗАКОНОДАВНАТА РАМКА И ПОЛИТИКИТЕ

Македонскиот Кривичниот законик содржи неколку кривични дела во кои се криминализираат дејствијата кои се израз на предрасуда: повреда на еднаквоста на граѓаните (член 137), поттикнување национална, расна или верска омраза, конфликт и нетолеранција (член 319), излагање на подбив на македонскиот народ и припадниците на заедниците (член 179) и расна или друга дискриминација (член 417).¹⁰ Кривичниот законик не содржи одредби кои се однесуваат на национална, расна, верска или друга омраза како мотивација за други видови на кривични дела.

Како потписник на Дополнителниот протокол кон Конвенцијата за компјутерски криминал, а во врска со

1.3. ОПШТА ЗАКОНОДАВНА РАМКА И РАМКА НА ПОЛИТИКИ

Преамбулата на Уставот на Република Македонија експлицитно ги признава Ромите како етничка заедница заедно со Албанците, Турците, Власите, Србите и Бошњациите, но не и Египќаните. Меѓутоа, Египќаните се признати како етничка категорија во рамките на пописот.

Главниот документ во кои се преточени политиките на стратешко ниво е Националната стратегија за интеграција на Ромите, која ги опфаќа областите образование, вработување, домување, здравство и култура⁶. Други важни документи се: Законот за унапредување и заштита на правата на заедниците кои претставуваат помалку од 20% од населението во Македонија⁷, Законот за локална самоуправа⁸ и Законот за спречување и заштита од дискриминација⁹.

криминализацијата на дела од расистичка и ксенофобна природа извршени преку компјутерски системи, Македонија вовеле посебно кривично дело „ширење на расистички и ксенофобни материјали преку информатички систем“ (член 394-г).

Во февруари 2014 година, ПЈР Македонија усвои законски измени со кои се забранува и казнува говорот на омраза и ширењето на материјали на интернет со кои потенцијално се промовира или поттикнува омраза, дискриминација или насилство по која било основа, против кое било лице или група¹¹. Член 319 предвидува затворска казна од една до пет години за секој кој поттикнува или предизвикува омраза, раздор или

5 За дискусија за антициганизмот и кумулативната дискриминација, види Преглед на Ромите на Западниот Балкан 2017

6 Република Македонија, Министерство за труд и социјална политика во соработка со Националниот координатор на Декадата и Стратегијата за Ромите, Стратегија за Ромите во Република Македонија 2014-2020 (Национална стратегија)

7 Службен весник на Република Македонија бр. 92/08, 42/14

8 Службен весник на Република Македонија бр. 05/02

9 Службен весник на Република Македонија. Бр. 170/2010

10 Службен весник на Република Македонија, бр. 37/96, 60/06, 73/06, 7/08 139/08, 114/09, 51/11, 135/11, 1185/11, 42/12, 166 / 1, 27/14.

11 Службен весник на Република Македонија, бр. 27/14.

нетолеранција на дискриминаторска основа.¹²

Во 2012 година беше донесен Законот за граѓанска одговорност за навреда и клевета кој ја уредува граѓанската одговорност за нарушување на угледот на поединец или субјект со навреди и клевета.¹³ Некои уредници и сопственици на медиуми изразија загриженост дека строгите парични казни ќе доведат до автоцензура. Податоците за говор на омраза или поттикнување на истата во медиумите ги собира Агенцијата за аудио и аудиовизуелни медиумски услуги. Во согласност со ратификуваните конвенции на ООН и на Советот на Европа, Кривичниот законик забранува злоупотреба и вознемирување при вршењето на службена должност или дејствување во својство на службено лице преку неколку кривични дела: мачење и друго сурови, нечовечко или понижувачко однесување и казни (член 142), вознемирување при извршување на должност (член 143) и други.¹⁴

Со *Законот за спречување и заштита од дискриминација* беше формирана Комисијата за заштита од дискриминација (КЗД) како ново автономно и независно тело кое постапува по претставки од лица кои се сметаат за предмет на наводна дискриминација¹⁵. Законот, исто така, предвидува можност за поединечни и заеднички тужби во случаи на дискриминација и го изместува товарот на докажување во случаите на дискриминација.

ТЕКОВНА СИТУАЦИЈА

Општеството во Македонија е поделено меѓу двете најголеми етнички заедници во земјата, етничките Македонци и етничките Албанци. Иако се случуваат насилни меѓуетнички инциденти, ретко е расно мотивираното насилство врз Ромите¹⁶. Годишните извештаи

(2013–2016) на Јавниот обвинител не вклучуваат статистички податоци за етничката припадност, и на тој начин, не содржат податоци за бројот на прекршители и жртви од ромска припадност.

И покрај намалувањето на бројот на случаи на полициско лошо постапување, таквите случаи и понатаму се пријавуваат и, според невладини извори, таквото постапување е непропорционално насочено кон лицата коишто им припаѓаат на националните малцинства, особено кон Ромите. Наводите за дискриминаторско постапување против Ромите не се секогаш правилно истражени, а починителите на таквите насилни напади, честопати полициските сили, поминуваат неказнето¹⁷. Во мај 2017 година, ЕЦРП искажа загриженост поради континуираното ниво на полициска бруталност против Ромите во Македонија паралелно со нивото на некажливост на надлежните органи.¹⁸

Во Извештајот на Европската Комисија за напредокот на Македонија во 2012 година беше забележано дека иако се направени напори за зголемување на знаењето на полициските службеници за европските стандарди, во пракса остануваат празнини во спроведувањето на формалните заштитни мерки против лошото постапување, вклучувајќи ја и стратегијата на нулта толеранција за лошо постапување¹⁹.

Имаше три случаи во последните пет години документирани од страна на ЕЦРП кои се однесуваат на одговорот на државата на насилство и говор на омраза. Еден предмет кој се однесува на смртта во притвор на момче од ромско потекло²⁰ во моментот е пред ЕСЧП и уште два предмети кои се однесуваат на полициска бруталност во моментот се пред домашните судови во Македонија.²¹

12 ЕЦРП, Писмени забелешки во врска со напредокот за пристапување кон ЕУ за разгледување од страна на Европската комисија за време на ревизијата од 2014 година, 2014. Преземено на 13 јуни 2017 година од: <http://www.errc.org/cms/upload/file/ec-progress-report-macedonia-2014.pdf>

13 Закон за граѓанска одговорност за навреда и клевета, декември 2012 година, достапен на: <http://www.pravo.org.mk/documentDetail.php?id=6426>.

14 ЕЦРП, Профил на земјата 2011–2012 - Македонија, 2012, достапен на <http://www.errc.org/cms/upload/file/macedonia-country-profile-2011-2012.pdf>.

15 Службен весник на Република Македонија бр. 170/10

16 ЕЦРП, Профил на земјата 2011–2012 - Македонија, стр. 31–32.

17 ЕЦРП, Поднесок на UN CERD за Македонија, 2015. Преземено на 14 јуни 2017 година од: <http://www.errc.org/cms/upload/file/macedonia-cerd-submission-10-july-2015.pdf>

18 ЕЦРП, Поднесок до Европската комисија во врска со компонентата за проширување на рамката на ЕУ за Ромите, 2017. Преземено на 14 јуни 2017 година од: <http://www.errc.org/cms/upload/file/submission-on-roma-inclusion-in-enlargement-countries-may-2017.pdf>.

19 Европска Комисија, Извештај за напредокот на ПЈР Македонија за 2012 година, стр.13.

20 Еминов против Поранешната Југословенска Република Македонија (ЕСЧП, ЕЦРП, во тек). Преземено на 14 јуни 2017 година од: <http://www.errc.org/article/eminov-v-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-pending/4387> <http://www.errc.org/article/eminov-v-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-pending/4387>

21 ЕЦРП, Преглед на случаи во врска со одговорот на насилство и говор на омраза - Македонија. Преземено на 14 јуни 2017 година од: <http://www.errc.org/article/domestic-cases-macedonia/4399>. <http://www.errc.org/article/domestic-cases-macedonia/4399>.

На 11 март 2017 година, ERRC објави два нови инциденти кои вклучуваат смрт на Роми во затвор.²² Еден 21-годишен маж од Шуто Оризари починал во затворот во Идризово откако бил претепан. На 22 март 2017 година, 25-годишен татко на две деца починал во затворот КПД Штип откако со часови бил лишен од медицинска нега²³ Понатаму, постојат и други инциденти кои вклучуваат постапување на полициски службеници или чувари.

Во јануари 2017 година, на сидот на ОУ „Ѓорѓи Сугарев“ во Битола, каде што мнозинството ученици (80%) се Роми²⁴, пронајдени се свастики и слоганите „Смрт за Циганите“ и „Умрете Цигани“.

Во 2015 година, во заклучните согледувања за Македонија на Комитетот против тортура на ОН, меѓу другото, се вели дека останува загриженоста во врска со информациите за прекумерната употреба на сила од страна на полициските службеници против Ромите, особено во инцидентите во кои се вмешани припадниците на специјалната единица „Алфа“.

Исто така, Комитетот побара од македонската Влада да се бори и да спречи дискриминаторско полициско однесување со тоа што ќе обезбеди дека сите наводни случаи на прекумерна употреба на сила од страна на службениците за спроведување на законот против припадниците на ромската заедница се навремено и ефикасно евидентирани и истражени, како и соодветно процесуирани и казнети, обезбедувајќи им на жртвите можност да бараат надомест на штета, вклучувајќи и соодветна рехабилитација²⁵.

22 ЕЦРП, март 2017 година. Преземено на 14 јуни 2017 година од: March 2017: <http://www.errc.org/article/young-Roma-man-from-macedonian-prison-dies-under-suspicious-circumstances/4560>.

23 ЕЦРП, Поднесок до Европската Комисија во врска со компонентата за проширување од рамната на ЕУ за Ромите, 2017.

24 Roma SOS Prilep, available at: <http://romasosprilep.org/language/en/announcement-hate-speech/>

25 UN CAT, Заклучни согледувања за третиот периодичен извештај на ПЈПМ, 2015, достапни на: http://tbinternet.ohchr.org/Treaties/CAT/Shared%20Documents/MKD/CAT_C_MKD_CO_3_20486_E.pdf.

3. ЛИЧНИ ДОКУМЕНТИ

3.1. ПРЕГЛЕД НА ЗАКОНОДАВНАТА РАМКА И ПОЛИТИКИТЕ

Во правната и административната рамка сè уште недостасуваат системски решенија за да им се помогне на граѓаните да ги надминат пречките за евидентирање во системот како граѓани на РМ (добивање на граѓанска регистрација), и конечно, добивање на државјанство. Фактот дека многу Роми живеат во диви населби претставува конкретен проблем.

Законот за државјанство на Република Македонија и неговите последователни измени ја предвидуваат целокупната потребна законска рамка за ова.²⁶

Според Законот за пријавување на живеалиштето и престојувалиштето на граѓаните, граѓаните на Македонија мора да пријават легална адреса и доказ за сопственост на имот за да добијат национален личен документ. Овој услов создава сериозни пречки за Ромите кои живеат во диви населби. Без важно престојувалиште, Ромите кои живеат во диви населби не можат да добијат документи за лична идентификација, и како последица на тоа, не можат

да го пријават раѓањето на своите деца во матичната служба.²⁷

Ромите кои се долгогодишни постојани жители во земјата се соочуваат со конкретни проблеми. Лицата во оваа категорија дошле во Македонија од некоја друга југословенска република пред распаѓањето на Социјалистичка Федеративна Република Југославија (СФРЈ). Од разни причини, вклучувајќи (но не ограничувајќи се на) недостатокот на свест и ограничената практична важност на републичкото државјанство во СФРЈ, многу Роми не ја имаат пријавено промената на престојувалиштето, па фактички гледано, станаа странци кога Македонија стана независна во 1991 година. Долгогодишните постојани жители во земјата треба да добијат документ за нивниот граѓански статус од местото од кое потекнуваат со цел да започнат процес на натурализација или да го регулираат своето престојувалиште како странци во Македонија. Според Законот за државјанство, законскиот престој е од суштинско значење за натурализацијата.²⁸

26 Службен весник на Република Македонија, бр. 67/92, 8/04, 98/08 и 158/11

27 Службен весник на Република Македонија, бр. 36/92

28 Службен весник на Република Македонија, бр. 67/92, 8/04, 45/04.

Понатаму, според Законот за странци, за одредено лице да може да се пријави како странец потребно е да поседува одредени документи, вклучувајќи и здравствено осигурување или важечка патна исправа – документи кои многу Роми, особено бегалци Роми од Косово, не ги поседуваат²⁹.

Барањата и административните постапки за пријавување на раѓање на дете се уредени со Законот за матичната евиденција.³⁰ Поради некои нејасни законски одредби, матичните канцеларии имаат дискреционо право при примена на условите за пријавување, на пр. при применување на одредбата дека се потребни двајца сведоци за утврдување на раѓањето на новороденче родено надвор од болница. Покрај тоа, подоцнежното пријавување на раѓање на дете вклучува значителни трошоци, меѓу другото, трошоци за ДНК анализа со цел да се докаже постоење на роднински однос. Законот за здравствено осигурување, исто така, е релевантен кога станува збор за документите кои се потребни според критериумите за задолжително здравствено осигурување.³¹

3.2 ТЕКОВНА СИТУАЦИЈА

Во минатото, значителен број Роми во Македонија не ги вадеа потребните документи, што во многу случаи ги доведе до статус на бездржавност. Ова беше проблем со кој многу Роми се соочија по распадот на поранешна Југославија.³²

Последиците од непријавувањето се тешки, на пр. лицата кои не се пријавени во матичната книга на родените немаат правен идентитет и немаат право на здравствено осигурување, но мора да платат за секој лекарски преглед и за секој лекарски третман, што мнозинството Роми не можат да си го дозволат.

Во последните неколку години, како резултат на лобирањето и теренските активности на граѓанското општество и меѓународните организации, особено на Високиот комесаријат за бегалци на Обединетите

нации (УНХЦР), процесот на добивање лични документи - особено заради избегнување на проблемот со бездржавноста - значително се подобри – имено, регистрирани се неколку илјади Роми.

Владата формираше меѓуминистерска работна група за граѓанско пријавување и издавање документи и презеде чекори за идентификување и помош на лица без документи. Меморандумот за разбирање помеѓу владините институции и граѓанското општество (особено со НВО *Македонското здружение на млади правници*) го подобри пристапот до правната помош за лицата кои немаат документи.

Во соработка со невладините организации, властите воспоставија мобилни тимови кои стапуваат во контакт и пружаат помош на лицее кои би можеле да бидат без документи. Покрај тоа, таксите за добивање на документи и/или пријавување се поништени.

И покрај овие иницијативи, сепак има луѓе кои никаде не се пријавени.³³

Од април 2017 година, 597 лица, 428 од нив Роми и 17 Ашкали, се изложени на ризик да останат без државјанство (во смисла на бездржавност). Во оваа група има повеќе жени (316) отколку мажи (281).³⁴ Постојат две главни групи на лица кои се изложени на ризик да станат лица без државјанство: (i) долгогодишни постојани жители со неодредена националност (324 лица) и (ii) лица кои имаат потешкотии со утврдувањето на нивната националност поради непријавениот граѓански или правен статус, првенствено Роми (273 лица).

Ситуацијата во однос на пријавувањето во матичната книга на родените, исто така, се подобри. Според УНИЦЕФ, до 2014 година биле пријавени над 98% од ромските деца на возраст под 5 години. Во исто време, 35% од мајките кои тврделе дека нивните деца се пријавени, не можеле да го поткрепат таквото тврдење со извод од матичната книга на родените.³⁵

29 Службен весник на Република Македонија, бр. 35/06

30 Службен весник на Република Македонија, бр. 8/95, 38/02, 66/07, 98/08 и 67/09 и 13/13

31 Службен весник на Република Македонија, бр. 25/00

32 Татјана Перик, Лични документи и закани по остварувањето на основните права на Ромите во Европа. Преземено на 15 февруари 2017 година, од <http://www.errc.org/article/personal-documents-and-threats-to-the-exercise-of-fundamental-rights-of-roma-in-europe/1097>

33 УНХЦР Скопје, Правото да се имаат права - правен идентитет, граѓанско пријавување и државјанство - клуч за социјалното вклучување на маргинализираните заедници, 2012

34 Е-пошта од УНХЦР Скопје на 12 мај 2017 година

35 УНИЦЕФ, Во фокус: Правата на детето во Централна и Источна Европа и Централна Азија. Остварување на правата на ромските деца и жени во Босна и Херцеговина, Поранешната Југословенска Република Македонија и Србија. Преземено на 15 февруари 2017 година од: https://www.unicef.org/ceecis/Insights2014_2.pdf

4. ВРАБОТУВАЊЕ

4.1. ПРЕГЛЕД НА ЗАКОНОДАВНАТА РАМКА И ПОЛИТИКИТЕ

Законот за унапредување и заштита на правата на заедниците кои претставуваат помалку од 20% од населението од 2008 година, има за цел да постигне правична застапеност на етничките заедници, вклучувајќи ги и Ромите, во јавниот сектор на централно и локално ниво.³⁶

Законот за вработување и осигурување во случај на невработеност предвидува можност за субвенции за плати за оние работодавачи кои вработуваат невработени лица од ранливите групи, вклучувајќи ги и Ромите.³⁷

Законот за работни односи експлицитно забранува дискриминација, вклучувајќи ја и дискриминацијата на етничка основа.³⁸ Законот за социјална заштита

предвидува рамка на можни мерки на социјална заштита на ранливите лица.³⁹

4.2. ТЕКОВНА СИТУАЦИЈА

И покрај напредокот кој е постигнат во одредени области, стапката на невработеност кај Ромите е сè уште исклучително висока. Во 2016 година, од Советот на Европа изјавија дека стапката на невработеност кај Ромите во Македонија изнесува околу 70%.⁴⁰ Во 2011 година, Регионалното истражување за Ромите наречано од Програмата за развој на Обединетите нации (УНДП), Светската банка и Европската комисија покажа дека вкупната стапка на невработеност кај Ромите е 53%.

Табела 1: Избрани податоци кои ја прикажуваат состојбата со вработувањето на Ромите во Македонија (2011)⁴¹

Македонија	Мажи		Жени		Вкупно	
	Роми	Не-Роми	Роми	Не-Роми	Роми	Не-Роми
Стапка на вработеност (15-64)	35%	49%	10%	26%	23%	37%
Стапка на вработеност (15-24)	19%	15%	5%	8%	12%	11%
Стапка на невработеност (15-64)	45%	22%	70%	35%	53%	27%
Стапка на невработеност (15-24)	63%	58%	85%	64%	71%	61%
Стапка на активност 15-64)	63%	64%	35%	40%	49%	51%

Според Националната стратегија, заклучно со декември 2013 година, 7.516 Роми биле регистрирани во

Агенцијата за вработување додека во 2015 година тој број се намалил на 6.110.

36 Службен весник на Република Македонија, бр. 92/08. Прашањето за правична застапеност е исто така регулирано и со Охридскиот договор од август 2001 година.

37 Службен весник на Република Македонија, бр. 112/14; види исто така, Совет на Европа, CAHROM, Тематски извештај за Ромите изготвен од страна на Групата експерти за стручно образование и обука. Септември 2016 година. Преземено на март 6, 2017 од <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806a9332>

38 Службен весник на Република Македонија, бр. 54/13

39 Службен весник на Република Македонија бр. 79/09, 36/11, 51/11, 166/12, 15/13, 79/13, 164/13, 187/13, 38/14, 44/14

40 Совет на Европа, CAHROM, Тематски извештај за Ромите на Групата експерти за стручно образование и обука. Септември 2016 година. Преземено на 6 март 2017 година од <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806a9332>

41 Види: резултати од истражувањето на УНДП. Преземено на 26 август 2016 година од: <http://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/ourwork/sustainable-development/development-planning-and-inclusive-sustainable-growth/roma-in-central-and-southeast-europe/roma-data/>

Табела 2: Роми регистрирани во Агенцијата за вработување (2015)⁴²

		Основно образование	Незавршено средно училиште	Средно образование	Високо образование
Вкупно	6110	5.413	297	367	29
Жени (од вкупниот број)	2017	1.959	52	144	15

Од една страна, овие податоци ги илустрираат потешкотиите за интегрирање на Ромите на пазарот на трудот, а од друга страна, тие покажуваат колку е тешко точно да се одреди стапката на невработеност кај Ромите.

Севкупно, постигнат е одреден напредок во остварувањето на правото на правична застапеност на етничките заедници во јавниот сектор, но сепак Ромите остануваат недоволно застапени во јавните институции.

Во институциите од јавниот сектор од 31 декември 2016 година, од вкупно 110.311 вработени, 1.215 или 1.10% се изјасниле како Роми⁴³. Според Националната стратегија, стапката на вработување на Ромите во јавниот сектор се зголемила од 0.33% во 2005 година на 2.56% во 2012 година.⁴⁴

На локално ниво, локалната самоуправа во Шуто Оризари има специфична позиција со 42.86% вработени Роми. Меѓутоа, во останатите општини, застапеноста на Ромите во локалната администрација е многу помала. Всушност, единствената општина освен Шуто Оризари во која Ромите сочинуваат повеќе од пет проценти од вработените во локалната администрација е Чашка (5.88%), во која живее малубројно ромско население.

Македонија спроведува разновидни активни мерки на пазарот на трудот, како што се обезбедување субвенции за плати на вработени за работодавачите кои вработуваат ранливи лица или за оние кои го поддржуваат самовработувањето. Во периодот од 2007 до 2015 година, 108.794 невработени лица учествувале во различни владини програми за вработување. Приближно 2.9% (3.153 лица) биле Роми, а жените Ромки биле застапени со 37%.⁴⁵ Според службените податоци, Ромите се некако подеднакво застапени во овие мерки, меѓутоа, земајќи ги предвид пореалните податоци и исклучително тешката состојба на Ромите во земјата, се чини дека тие се недоволно застапени во активните мерки на пазарот на трудот.

Анализата на „Оперативниот план за вработување 2014“ на Македонија открива дека најголемиот дел од Ромите (91%) кои се вклучени во активностите предвидени со планот учествувале во мерките кои обезбедуваат поддршка за барање работа додека 9% всушност нашле работа или самите се вработиле.⁴⁶ Податоците за 2015 година дури покажуваат дека во текот на оваа година само 5% нашле работа или самите се вработиле. На овие податоци, исто така, може да се гледа како на индикатор за предрасуди или дискриминација од страна на потенцијалните работодавачи.⁴⁷

42 Совет на Европа, CAHRM, Тематски извештај за Ромите на Групата експерти за стручно образование и обука Септември 2016 година. Преземено на 6 март 2017 година од <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806a9332>. (Извор: Агенција за вработување и Министерство за труд и социјална политика)

43 EPTISA и други, Предизвици за унапредување и имплементација на модалитетите на програмите за вработување со цел да се интегрираат Ромите, бегалците и внатрешно раселените лица, Скопје 2016 година. Преземено на 22 мај 2017 година од: http://mtsp.gov.mk/content/pdf/dekada/proekt_lokalna_integracija/Report_Activity%203%202%20_Output%2032_final.pdf

44 Национална стратегија

45 EPTISA и други, Предизвици за унапредување и имплементација на модалитетите на програмите за вработување со цел да се интегрираат Ромите, бегалците и внатрешно раселените лица, Скопје 2016 година. Преземено на 22 мај 2017 година од http://mtsp.gov.mk/content/pdf/dekada/proekt_lokalna_integracija/Report_Activity%203%202%20_Output%2032_final.pdf

46 За да бидат вклучени во овие активности, потребно е да поседуваат македонско државјанство и да имаат завршено основно образование

47 EPTISA и други, Предизвици за унапредување и имплементација на модалитетите на програмите за вработување со цел да се интегрираат Ромите, бегалците и внатрешно раселените лица, Скопје 2016 година. Преземено на 22 мај 2017 година од: http://mtsp.gov.mk/content/pdf/dekada/proekt_lokalna_integracija/Report_Activity%203%202%20_Output%2032_final.pdf

PHOTO: BORCE POPOVSKI, MACEDONIA

5. ОБРАЗОВАНИЕ

5.1. ПРЕГЛЕД НА ЗАКОНОДАВНАТА РАМКА И ПОЛИТИКИТЕ

Во член 9 од Уставот се наведува дека граѓаните на земјата се еднакви во своите слободи и права, без оглед на бојата на нивната кожа, националното и социјалното потекло, општествениот статус, итн. Во член 44 се вели: „Секој има право на образование. Образованието е достапно за сите под еднакви услови. Основното образование е задолжително и бесплатно.“⁴⁸

Според Амандманот VIII од Уставот, припадниците на заедниците „имаат право на настава на својот јазик во основното и средното образование, како што е определено со закон. Во училиштата каде што образованието се изведува на друг јазик, се изучува и македонскиот јазик“.

Членот 2 од Законот за основното образование го гарантира правото на основно образование на секое дете, а член 2, став 2 експлицитно забранува дискриминација (член 2, став 2 од Законот за средното образование дополнително го потенцира ова начело и, исто така, забранува дискриминација).⁴⁹

Член 46 став 2 од Законот за основното образование пропишува дека родителот е должен да го достави картонот за вакцинација за детето при запишувањето на детето во прво одделение, што би можело да биде пречка доколку властите не им помагаат на ранливите семејства во исполнувањето на овој услов.

Член 46 од Законот ги опишува правилата за упис на ученици според принципот на училишни реони. Општо земено, училиштата мораат да ги прифатат учениците кои живеат или се пријавени во нивните реони, но исто така се предвидува и можност децата да можат да се запишат и во други училишта. Овие одредби ги користат не-ромските родители за да ги запишат своите деца во училиштата каде што нема или има малку Роми, што во пракса резултира со сегрегирани „училишта само за Роми“ во областите главно населени со Роми.

Член 51 го уредува прашањето за запишување на учениците со посебни образовни потреби. Правилникот за критериумите и методите за спроведување на

48 Устав на Република Македонија. Цитирано од документот Дискриминацијата на Ромите во образовниот процес: кршење на сидот на отфрлање и сегрегација: аналитички извештај, Институт за човекови права Скопје, 2013. Преземено на 05 март 2017 година од: https://www.academia.edu/5423858/DISCRIMINATION_OF_THE_ROMA_IN_THE_EDUCATIONAL_PROCESS-REPORT_2013_MACEDONIA

49 Закон за основно образование: Службен весник на Република Македонија, бр. 103/08, 33/10, 116/10, 156/10, 18/11, 51/11, 6/12, 100/12, 24/13, 41/14, 116/14, 135/14, 10/15, 98/15, 145/15 и 30/16; Закон за средното образование: Службен весник на Република Македонија, бр. 55/2005.

основното образование за учениците со развојни потешкотии го надополнува законот и детално го уредува процесот и системот на специјализирано образование.⁵⁰

Посебен проблем претставуваат децата кои не се запишале на училиште пред десетгодишна возраст и кои не се уште немаат четиринаесет години. Законот за основното образование им овозможува на децата да се запишат во основно училиште до девет-годишна возраст, а Законот за образование на возрасните од 2008 година ја утврдува минималната возраст за учество во образованието за возрасни - 15-годишна возраст.⁵¹ Овој јаз особено ги погодува ромските деца родени од семејства од Македонија кои го започнале своето образование во Западна Европа. До степен до кој децата се преселуваат во Македонија на возраст меѓу 10 и 14 години, тие можат да го продолжат своето образование само ако се прифаќаат нивните училишни документи од Западна Европа. Во таквите случаи од ромските семејства се бара да ја понесат потребната документација со себе при враќањето во Македонија, што често не е случај.

Исто така, важен е и Законот за просветна инспекција, со кој Државниот просветен инспекторат добива надлежност за надгледување на почитувањето на стандардите за квалитет.⁵²

И Законот за основното образование (член 9) и Законот за средното образование (член 4) го уредуваат образованието на мајчин јазик. Дополнително, Законот за употреба на јазик што го зборуваат најмалку 20% од граѓаните во Република Македонија и единиците на локалната самоуправа содржи детали за употребата на јазиците на сите нивоа на образование.

Законот за учебници за основно и средно образование пропишува дека учениците-припадници на заедниците кои посетуваат настава на јазик различен од македонскиот јазик и кириличното писмо, ќе добијат книги на јазикот и писмото кои соодветствуваат на нивниот наставен јазик.⁵³

Дополнителни релевантни закони се Законот за стручно образование и обука и Законот за образование на возрасни.⁵⁴

5.2. ТЕКОВНА СИТУАЦИЈА

Владата спроведе одредени афирмативни мерки за зголемување на учеството на ромските деца на сите нивоа на образовниот систем. И покрај тоа што ситуацијата се подобри, сè уште го нема достигнато задоволителното ниво. Покрај тоа, многу деца посетуваат специјални училишта или сегрегирани училишта, а дискриминацијата останува широко распространета во рамките на номинално мешаните училишта, со случаи на сегрегација надвор од училищата и (сè почесто) во училищата. Дополнително, учеството на Ромите во предучилишното образование, во средното и терцијарното ниво на образование е сè уште на исклучително ниско ниво. Поконкретно, се чини дека се потребни повеќе инвестиции на предучилишно ниво. Се проценува дека во 2015 година само 4% од ромските деца посетувале предучилишно образование (1,5% во 2005 година).⁵⁵

Посебен проблем е состојбата на околу 1.000 деца кои живеат на улица, мнозинството од кои се Роми. Во Скопје има три дневни центри кои се обидуваат да обезбедат помош, но со тоа не може да се замени семејството или училиштето.⁵⁶

50 Службен весник на РМ бр. 27/96

51 Службен весник на Република Македонија, бр. 7/08

52 Службен весник на Република Македонија, бр. 52/05, 81/08, 148/09, 57/10, 51/11, 24/13, 137/13, 164/13, 41/14, 33/15 и 145/15

53 Службен весник на Република Македонија, бр. 98/08

54 Закон за стручно образование и обука: Службен весник на Република Македонија, бр. 71/06, 17/11; Закон за образование на возрасни: Службен весник на Република Македонија, бр. 7/08

55 Податоци од Министерството за труд и социјална политика; земени од извештајот на ЕЦРП за Поранешната Југословенска Република Македонија (петти циклус на следење) 2016 година. Преземено на 21 мај 2017 година од: https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Former_Yugoslav_Republic_Macedonia/MKD-CbC-V-2016-021-ENG.pdf

56 За неодамнешните истражувања во врска со состојбата на децата на улица во Македонија, види http://www.mtsp.gov.mk/content/pdf/dekada/proekt_lokalna_integracija/1.Act%20%206_Assessment%20report%20with%20recommendations%20for%20care%20for%20Roma%20street%20children_Output%2012_EN.pdf

Табела 3: Избрани податоци за состојбата во образованието на Ромите во Македонија (2011)⁵⁷

	Мажи		Жени		Вкупно	
	Роми	Не-Роми	Роми	Не-Роми	Роми	Не-Роми
Стапка на писменост (16+)	91%	98%	75%	95%	83%	96%
Стапка на писменост (16-24)	90%	97%	83%	96%	87%	96%
Стапка на запишување во предучилишно образование (3-6)	13%	12%	19%	36%	16%	25%
Бруто стапка на запишување во задолжителното образование (7-15)	75%	94%	73%	87%	74%	90%
Бруто стапка на запишување во повисоките години од средното образование (16-19)	30%	62%	24%	67%	27%	65%
Просечен број години на образование (25-64)	6.9	10.8	5.1	10.2	6.0	10.5
Просечен број години на образование (16-24)	7.4	11.6	6.7	10.3	7.0	10.9

Табелата дадена погоре, која содржи податоци од Регионалното истражување за Ромите за 2011 година, нарачано од УНДП, Светската банка и Европската комисија, открива значителни јазови помеѓу ромското и не-ромското население, а исто така и помеѓу Ромите и Ромките. Во првата категорија, податоците од табелата го покажуваат ниското учество на Ромите во предучилишното и средното образование споменато во првиот пасос од овој дел, при што податоците обезбедени за не-ромското население потенцираат важни разлики, особено кога станува збор за повисоките години од средното образование. Разликите меѓу Ромите-мажи и Ромките-жени се, исто така, важни: иако стапките на писменост и нивото на учество во задолжителното и средното образование се повисоки кај Ромите-мажи отколку кај Ромите-жени, стапката на запишување на ромските девојчиња во предучилишното образование е три пати повисока од стапката на запишување на ромските момчиња.

СПЕЦИЈАЛНИ УЧИЛИШТА

Според извештајот на Европската комисија против расизам и нетолеранција за Македонија (2016), од Министерството за образование изјавиле дека во 2015 година 37% од децата во специјалните училишта биле Роми. Ова претставува само мало намалување во споредба со истражувањето спроведено во 2011 година.⁵⁸

Наиме, истражувањето спроведено во 2011 год. покажа дека во некои избрани училишта, ромските ученици сочинуваат 42,5% од учениците во специјалните училишта и 52% од учениците во специјалните паралелки во училиштата кои се дел од главните општествени текови (mainstream училишта).⁵⁹

Истражувањето понатаму открива дека ромските деца биле запишувани во специјални училишта без проверка на нивната „попреченост“. Родителите доброволно ги испраќале своите деца во специјални училишта поради финансиски причини, како и поради дискриминацијата и насилството со кои тие се соочуваат во редовните училишта. Освен тоа, овие деца имаат подобри можности за наоѓање работа по завршувањето на училиштето, имајќи предвид дека компаниите добиваат субвенции за плати и имаат даночни олеснувања при вработување на лица со попреченост.

Националната стратегија го идентификуваше проблемот и постави цел за намалување на бројот на ромски ученици запишани во училиштата за деца со посебни потреби за најмалку 20% до крајот на учебната 2019/2020 година (во споредба со учебната 2012/13 година).⁶⁰

57 Види резултати од истражувањето на Програмата за развој на ОН (УНДП). Преземено на 26 август 2016 година од: <http://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/ourwork/sustainable-development/development-planning-and-inclusive-sustainable-growth/roma-in-central-and-southeast-europe/roma-data/>

58 ЕЦРП Извештај за Поранешната Југословенска Република Македонија (петти циклус на следење) 2016 година. Преземено на 21 мај 2017 година од: https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Former_Yugoslav_Republic_Macedonia/MKD-CbC-V-2016-021-ENG.pdf.

Комисијата за заштита од дискриминација, исто така, контактираше и со Министерството за образование, но доби одговор дека тие не располагаат со етнички расчленети податоци Е-пошта од Министерството за образование од 15 мај 2017 година. Архивски број на поднесено барање: бр. 23-6092 / 1 (5 мај 2017 година)

59 ЕЦРП и Национален ромски центар, Информативен лист: Преголема застапеност на ромските деца во специјалните училишта во Македонија, 2012. Преземено на 05 март 2017 година од: <http://www.errc.org/cms/upload/file/macedonia-factsheet-education-en-30-august-2012.pdf>

60 Национална стратегија

СЕГРЕГИРАНИ УЧИЛИШТА

Севкупно гледано, во Македонија сè уште преовладуваат различни облици на сегрегација: (i) сегрегирани ромски училишта или училишта во кои Ромите се мнозинство; (ii) сегрегирани паралелки за Ромите во *mainstream* училишта (училиштата кои се одраз на средната струја во општествените текови); (iii) сегрегација во училишната – учениците Роми и учениците кои не се Роми заземаат засебни делови од училишната и (iv) испраќање на ромските деца во специјални училишта.

Во последните години може да се забележи растечка тенденција за создавање на сегрегирани училишта поради фактот што родителите од неромско потекло не ги запишуваат своите деца во училиштата или ги земаат своите деца од училиштата со поголем процент на ромски деца (бегство на белите). Можно е овој феномен да доби дополнително на сила со новата

одредба во Законот за основното образование (член 46) која им овозможува на родителите да го изберат училиштето за нивните деца.⁶¹ Дополнително, сè уште постоечката пракса на испраќање на ромските деца во специјални училишта придонесува за создавање на сегрегирано образование.

РОМСКИ ЈАЗИК И РОМСКИ ИДЕНТИТЕТ И КУЛТУРА

За поголемиот дел од Ромите, ромскиот јазик е нивниот прв јазик. Меѓутоа, над 95% од нив учат на македонски јазик што претставува прва пречка за успешна училишна кариера.⁶² Ромскиот јазик и култура може да се воведат во училиштата како избран предмет. Според Министерството за образование, околу 2.200 ученици во дванаесет училишта посетуваат таква настава (на пример, во Чаир, Кичево, Куманово, Шуго Оризари и Штип). Сепак, во многу општини со голема ромска популација наставата на ромски јазик не е достапна.

6. ДОМУВАЊЕ

6.1. ПРЕГЛЕД НА ЗАКОНОДАВНАТА РАМКА И ПОЛИТИКИТЕ

Владата ги регулира општите услови за домување во ПЈР Македонија преку збир закони кои го уредуваат домувањето.⁶³ Неколку закони се од особена важност за ситуацијата со Ромите. Законот за постапување со бесправно изградени објекти, донесен во февруари 2011 година, ги уредува условите, методите и постапките за легализација на објектите изградени без соодветни дозволи и објектите кои не се зонирани за станбена употреба. Законот дозволува легализација на дивоградбите изградени пред февруари 2011 година, а во оваа група многу Роми се јавуваат како потенцијални корисници.⁶⁴

Во Македонија, одговорноста за урбанистичкото планирање им е доверена на општините. Законот за постапување со бесправно изградени објекти, исто така, им дава на општините надлежност да одлучуваат за легализирање на дивоградбите во Македонија. Законот овозможи да се продолжи со легализацијата дури и без сите потребни документи и регулирани трошоци за вадење дозволи.

Меѓутоа, не постојат податоци за бројот на Роми кои се пријавиле за легализација. Националниот ромски

61 Европски форум за Роми и патувачи, Информативен лист за состојбата на Ромите во Македонија. Стразбур 2015. Преземено на 03.03.2010 година од: https://www.ertf.org/images/Reports/The_situation_of_Roma_in_Macedonia_01092015.pdf.

62 Европски форум за Роми и патувачи, Информативен лист за состојбата на Ромите во Македонија. Стразбур 2015. Преземено на 03.03.2010 година од: https://www.ertf.org/images/Reports/The_situation_of_Roma_in_Macedonia_01092015.pdf.

63 Закон за домување («Службен весник на Република Македонија» бр. 99/09, 57/10, 36/11, 54/11, 13/12, 55/13, 163/13, 42/14, 199 / 14, 146 / 15/31, 16/16), Закон за продажба на социјални станови (Службен весник на СРМ бр. 36/90, Службен весник на Република Македонија, бр. 62/92, 7/98, 24/03, 24/11, 144/14), Закон за сопственост и други стварни права («Службен весник на Република Македонија» бр. 18/01, 92/08, 139/09 и 35/10), Законот за градење («Службен весник на Република Македонија» бр. Република Македонија, бр. 130/09, 124/10, 18/11, 36/11, 54 / 11, 13 / 12, 144/12, 25/13, 79/13, 137/13, 163/13, 27/14, 28/14, 42/14, 44/15, 129/15, 217/15, 226/15, 30/16, 31/16, 71/16 и 132/16), Закон за градежно земјиште («Службен весник на Република Македонија» број 15/215, 44/15, 98/15, 193/15, 226/15, 30/16, 31 / 16, 142 / 16), Закон за просторно и урбанистичко планирање (Службен Весник на Република Македонија, бр. 51/05, 137/07, 151/07, 91/09, 124/10, 18/11, 53/11, 144/12, 55/13, 163/13, 199 / 14, 4 2/14, 44/15, 193/15, 31/16, 163/16), Законот за домување и деловно управување (Службен весник на Република Македонија, бр. 2/1994), Законот за локална самоуправа (Службен весник на Република Македонија, бр. 5/02), Уредба за критериуми и начин на утврдување на продажната цена на социјалните станови («Службен весник на Република Македонија», бр. 68/12).

64 Службен весник на Република Македонија, бр. 23/11, 54/11, 155/12, 53/13 и 72/13), достапни на: <http://www.pravo.org.mk/documentDetail.php?id=5488>.

центар и Хабитатот за хуманост поддржаа околу 3000 барања за легализација.⁶⁵

Ромите, исто така, честопати се погодени од одредбата во Законот за домување која се однесува на пренесувањето на правата на социјално домување од починат роднина, бидејќи тоа не се прави автоматски. Всушност, кога ќе умре корисник на социјално домување, роднините честопати се принудени да го напуштат објектот за социјално домување доколку таму не се службено пријавени.

Според Стратегијата за Ромите, „лицата кои се членови на ромската заедница и се социјално ранливи“ имаат право на социјални станови (кои ги администрира државата). Според системот на квоти, 10% од новите вакви станови им се доделуваат на Ромите. Сепак, се чини дека во одредени периоди Ромите дури учествувале и со повеќе од 15% во вкупниот број на корисници на социјални станови⁶⁶. Социјалните станови и овие прописи се во рамките на една посебна програма за ранливите групи со ниски приходи (која ги вклучува и Ромите), формирана од Министерството за транспорт и врски. Долгорочните жители на овие станови имаат можност да ги купат под поволни услови или однапред да платат 30% од реалната вредност на станот и да го платат остатокот во 240 рати, односно во 20 години. Сепак, малку Роми ја искористиле оваа можност.⁶⁷

Во 2012-2013 година, Владата му одобри буџет на Министерството за транспорт и врски за спроведување на компонентата за подобрување на инфраструктурата за домување во рамките на Стратегијата за вклучување на Ромите и Акцискиот план за домување на Ромите во Република Македонија, како дел од Декадата на Ромите. Средствата беа искористени за подобрување на комуналната инфраструктура во неколку општини со ромско малцинство, главно за изградба на патишта и канализација.

6.2. ТЕКОВНА СИТУАЦИЈА

Голем број Роми живеат во импровизиран домови без струја, греење, вода и канализација. Многумина

немаат сопственост на земјиштето или зградите. Некои домаќинства се на диво поврзани со комуналните мрежи, а ова, во комбинација со употребата на застарена и несоодветна опрема, инсталации и инфраструктура, предизвикува чести пожари и поплави во ромските домаќинства. Дополнителен проблем е недостатокот на соодветно одлагање на отпад во домаќинствата, што претставува сериозна закана за здравјето на Ромите. Извештајот за следење на Декадата на Ромите за Македонија од 2010 година укажа на тоа дека експертите го оцениле домувањето како најзапоставена област на политиките од севкупните напори поврзани со инклузијата на Ромите.⁶⁸

Во 2013 година, експертите на Ад хок комитетот на експерти за прашања поврзани со Ромите и патувачите утврдија дека на околу 80.000 ромски домаќинства им недостасуваат долгорочни решенија за домување, а 12% од куќите се супстандардни. Просечната старост на објектите во земјата изнесуваше 30 години, и како резултат на лошото одржување, кај повеќето од нив беше потребна итна замена или реновирање. Покрај тоа, околу 320.000 луѓе, речиси 15% од населението во земјата, многу од нив Роми, живеат во бесправно изградени објекти.⁶⁹

Ромите во просек имаат околу 14 квадратни метри простор за живеење по член на домаќинство, два пати помалку во споредба со не-ромските домаќинства. Значително поголем број Роми (25%) немаат пристап до сигурно домување во споредба со неромското население (5%), додека 10% од Ромите кои учествуваат во истражувањето немаат тоалет или купатило во нивното живеалиште во споредба со 2% од неромското население кои немаат пристап до подобрени санитарни услови.⁷⁰

Истражувањето кај жените Ромки во ПЈР Македонија утврди дека само 5% од нив формално поседуваа имот. Во повеќето случаи, имотот е на име на сопругот (56%), а кај 24% на име на родителите.⁷¹

65 Види Национален ромски центар, достапен на: <http://nationalromacentrum.org/en/>

66 Фридман и други., Извештај за следење на граѓанското општество во врска со спроведувањето на Националната стратегија за интеграција на Ромите и Акцискиот план за Декадата на Ромите во 2012 година во Македонија (Будимпешта: Секретаријат на Фондацијата Декадата за вклучување на Ромите, 2013)

67 Закон за домување

68 Иницијатива за социјални промени, Следење на спроведувањето на Декадата за вклучување на Ромите во Македонија: Ромските активисти го оценуваат напредокот на Декадата за вклучување на Ромите 2005-2015, 2010 година.

69 САНРОМ, Извештај за домувањето, 2013 година.

70 УНДП, Домување, 2012 година

71 Ромски центар Скопје, Мрежа на женски програми и Европски центар за правата на Ромите, Заеднички поднесок: Извештај во сенка за состојбата на жените Ромки во Република Македонија, 2005, стр. 28.

Во 2007 година, со поддршка на Банката за развој при Советот на Европа, Владата одобри проект за реконструкција на оштетените ромски куќи. До 2016 година, реконструирани се 1.754 социјални станови во 33 станбени објекти во 26 градови.⁷²

Истражувањата спроведени во осум градови во Македонија покажаа дека од 339 изградени социјални станови во рамките на владината програма, 61 (18%) им биле доделени на Ромите.

ПРИСИЛНО ИСЕЛУВАЊЕ (ДЕЛОЖАЦИЈА)

Нема достапни сеопфатни податоци за присилните иселувања на Ромите во ПЈР Македонија. Канцеларијата на Народниот правобранител, сепак, објави два неодамнешни случаи на присилно иселување.

Во јуни 2015 година, беше доставен налог за присилно иселување на едно цело ромско соседство во Кавадарци наречено «Тенеке Маало», без претходно да се информираат жителите за оваа одлука. Оваа дива населба се состои од 18 куќи, од кои сите се ромски, првично изградени во 1976 година. Семејствата живееле во супстандардни услови, без електрична енергија, канализација и соодветно, достапно водоснабдување. Според ЕЦПР, властите издале наредба за преселување на овие ромски семејства во контејнери во изолирана област на Македонија. Беа издвоени средства од општинскиот буџет за купување на користи контејнери за сместување на засегнатата ромска заедница. Сепак, во одлуката стоеше дека ќе

има контејнери само за осум од 18 семејства во соседството.⁷³ По реакциите на Комисијата за заштита од дискриминација и Народниот правобранител, налогот за иселување беше поништен.

Во август 2016 година, живеалиштата во населбата «Полигон» во близина на реката Вардар во Скопје беа урнати и демолирани од страна на властите. Триесет и едно семејство беше присилно иселено (135 лица со 78 деца и шест бременни жени) и оставено без никаква заштита. Претходно, населбата беше толерирана од страна на властите девет години. Народниот правобранител утврди дека со присилното иселување и демолирањето на живеалиштата е прекршен законот и побара од Министерството за труд и социјална политика, Центарот за социјална работа на градот Скопје и градоначалникот на градот Скопје да обезбедат алтернативно сместување и грижа за засегнатите лица и трајно решавање на прашањето за домување на овие семејства, притоа почитувајќи го нивното човечко достоинство. Народниот правобранител, исто така, изјави дека ова присилно иселување покажува непочитување и флагрантно кршење на правата на децата и принципот на дејствување во најдобриот интерес на децата согласно Конвенцијата за правата на детето.

Во ноември 2016 и јануари 2017 година, Комитетот на ОН за елиминација на дискриминацијата врз жените издаде две извршни наредби до македонските власти за итно повторно сместување на ромските жени присилно иселени од населбата «Полигон».⁷⁴ Надлежните власти досега немаат преземено никакви мерки по ова прашање.

72 Влада, Извештај за Декадата за вклучување на Ромите, 2014, достапен на: http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9811_file9_mk-2014.pdf.

73 ЕЦПР, достапен на: <http://www.errc.org/cms/upload/file/macedonia-cerd-submission-10-july-2015.pdf>

74 ЕЦПР, Втора итна наредба на ОН: Македонија мора да им обезбеди живеалишта на бремените жени Ромки кои заради постапувањето на властите ги изгубија своите домови, 2017, достапна на: <http://www.errc.org/article/second-un-emergency-order-macedonia-must-rehouse-pregnant-Roma-women-made-homeless-by-authorities/4542>.

PHOTO: ZDENKO PETROVSKI, MACEDONIA

7. ПРИСТАП ДО ПРАВДАТА

7.1. ПРЕГЛЕД НА ЗАКОНОДАВНАТА РАМКА И ПОЛИТИКИТЕ

Во јануари 2011 година стапи на сила т.н. антидискриминациски закон – поточно, Законот за спречување и заштита од дискриминација.⁷⁵

Законот беше критикуван од некои експерти за антидискриминација кои тврдеа дека истиот не е во согласност со Директивата за расна еднаквост и Директивата за еднаквост при вработување на ЕУ, во областите на користење на статистички податоци како доказ во случаите на индиректна дискриминација и заради ограничувањето на можноста здруженијата да поднесуваат тужби само во однос на судските постапки.⁷⁶ Освен тоа, експертите тврдат дека законот не ја дефинира и забранува сегрегацијата како посебна форма на дискриминација. Згора на тоа, законот го преиначува товарот на докажување како концепт;

со други зборови, страната која тврди дека постои дискриминација мора да ги обезбеди сите факти и докази за да го поддржи таквото свое тврдење, а спротивната страна треба да обезбеди докази дека нема дискриминација.⁷⁷ Заради ваквиот услов, тешко ќе може да се утврди дискриминациј и законот ќе има ограничено влијание.

Законот предвидува дека здруженијата, фондациите, институциите и другите организации од граѓанското општество можат само да настапат како сопарничари во рамките на поднесена тужба за дискриминација под одредени услови, додека институциите што се занимаваат со заштита на правото на еднакво постапување може да се јават како „страни кои учествуваат” во парничната постапка.⁷⁸

75 Службен весник на Република Македонија. Бр. 170/2010

76 Европска мрежа на правни експерти во областа на недискриминација, достапно на: <http://www.non-discrimination.net/content/main-legislation-27>.

77 Ibid.

78 ЕЦРП Профил на земјата-Македонија, 2012 година.

Во јануари 2011 година беше формирана Комисија за заштита од дискриминација.⁷⁹ Според ЕЦРП, Комисијата нема мандат да изрекува санкции, туку само да издава мислења и препораки.

Законот за бесплатна правна помош стапи на сила на почетокот на 2010 година.⁸⁰ Ги пропишува постапките и условите за стекнување на право на бесплатна правна помош. На Министерството за правда му се доделува одговорност да ја регулира бесплатната правна помош обезбедена од адвокати и овластени здруженија на граѓани. Во моментот десет невладини организации обезбедуваат првично правно советување за правото на правна помош, општи правни информации и пополнување на барањето за бесплатна правна помош. Според Фондацијата Отворено општество Македонија, примената на законот останува строго ограничена на само 1,1% од вкупното население во ПЈР Македонија, кое што може да добие бесплатна правна помош.⁸¹ Во 2016 година, Министерството за правда формираше работна група за изготвување на измени и дополнувања на Законот, со кои би се надминале постојните недостатоци.

Членот 163 од Законот за парнична постапка ги опишува условите под кои од плаќањето на судските такси може да се ослободат оние лица кои не се во состојба да ги платат.⁸² Сепак, пристапот до правдата останува ограничен за многу Роми поради фактот што тие не можат да си дозволат да ги платат разните судски такси.

7.2. ТЕКОВНА СИТУАЦИЈА

Податоците доставени до Европскиот центар за правата на Ромите (ЕЦПР) од страна на Комисијата за заштита од дискриминација (КЗД) укажуваат дека во периодот помеѓу 2011 и 2013 година од вкупно 159 претставки поднесени до Комисијата 16 се претставки поднесени од страна на Роми, во кои тие се жалат на дискриминација по основа на етничка припадност. Од овие 16 предмети, осум се завршени, а само во еден случај е утврдена дискриминација. Според ЕЦПР,

малиот број на поднесени претставки може да укажува на ниска свест кај Ромите во Македонија за антидискриминационото законодавство и механизмите за заштита.⁸³

Додека податоците доставени до ЕЦПР покажуваат дека Комисијата чува податоци за етничката припадност на подносителите на претставките, годишните извештаи кои таа ги изготвува не вклучуваат такви податоци.⁸⁴ Предметите кои се однесуваат на Ромите понекогаш се претставени во годишните извештаи како илустрација за работата на Комисијата, но недостасуваат статистичките податоци за етничката припадност. Поголемиот дел од претставките се однесуваат на работата и работните односи.

Годишните извештаи на Народниот правобранител во последните неколку години покажуваат дека (само-прогласените) Роми претставуваат само мал дел од лицата кои поднесуваат претставки (2013: 4,78%, 2014: 3,9%, 2015: 4,46% и 2016: 4,54%).

Прегледот на годишните извештаи на Народниот правобранител открива дека во 2016 година 1,83% и во 2015 година само 1,2% од пријавените случаи спаѓаат во категоријата «недискриминација и соодветна и правична застапеност», во 2014 година тој процент изнесувал 1,55%, а во 2013 година 1,35% од сите пријавени случаи.

Во текот на 2013 година, Народниот правобранител во соработка со ОБСЕ/ОДИХР спроведе истражување на тема «Аспекти на дискриминацијата кон ромската заедница и нивната заштита». Истражувањето даде податоци за личната перцепција на ромската заедница за дискриминацијата, како и за информациите во врска со институцијата Народен правобранител со кои се запознени членовите на оваа заедница. Резултатите доведоа до заклучок дека Ромите препознаваат дискриминација во многу области од своето живеење. Истражувањето, исто така, покажа дека поголемиот дел од Ромите знаат за постоењето на Народниот правобранител, но не знаат за што е задолжена неговата

79 *SETimes*, «Македонците добиваат нов ресурс против дискриминацијата», 19 јануари 2011, достапно на: http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2011/01/19/feature-03.

80 Закон за бесплатна правна помош, Службен весник на Република Македонија, бр.161 / 09.

81 Фондацијата отворено општество Македонија, достапно на: <http://www.soros.org.mk/en/Home/NewsAndActivity?newsID=7307&catID=7&pageIndex=1&month=0&year=0&additionalID=96>

82 Закон за парнична постапка, Службен весник на Република Македонија бр.7 / 2011

83 ЕЦРП Профил на земјата-Македонија, 2012 година

84 Комисија за заштита од дискриминација, извештаи, достапни на: <http://www.kzd.mk/?q=node/51>.

канцеларија и во кои случаи тие би можеле да се обратат до Народниот правобранител.⁸⁵

Неколку проекти имаа за цел спроведување на Законот за бесплатна правна помош и пристап до

правдата. Активностите предвидени во рамките на овие проекти вклучуваа или бесплатна правна помош преку мобилни правни канцеларии во неколку општини или зајакнување на капацитетите на ромските информативни центри.⁸⁶

8. ЗДРАВСТВО

8.1. ПРЕГЛЕД НА ЗАКОНОДАВНАТА РАМКА И ПОЛИТИКИТЕ

Правото на здравствена заштита е пропишано во два закона: Законот за здравствена заштита и Законот за здравствено осигурување⁸⁷. Согласно Законот за здравствено осигурување, воспоставени се два вида здравствено осигурување: задолжително и доброволно.

Според законот во ПЈР Македонија, работодавачот не е обврзан да го плаќа придонесот за здравствено осигурување на работникот, но работникот мора да издвои 7,8% од својот приходите за здравствено осигурување.⁸⁸

Здравствените власти не собираат податоци за осигурените (и неосигурените) лица поделени по етничка припадност, и оттука, не постојат службени податоци за Ромите во здравствениот систем. Министерството за здравство нема инструменти за следење на кои владата се обврза во рамките на Декадата за вклучување на Ромите.⁸⁹ Институтот за јавно здравје објавува годишен извештај за здравствениот статус и заштита на населението во ПЈР Македонија, кој вклучува и поглавје за здравствениот статус на Ромите, но истиот не обезбедува статистички докази.⁹⁰

Како што покажуваат податоците од 2012 година, значително висок број на ромски деца не се родени во болница, при што 23% од ромските жени се породиле без надзор.⁹¹

Меѓутоа, во 2011 година „Превентивната програма за активна здравствена заштита за мајки и деца“ веќе иницираше намалување на овој број. Програмата им овозможи на жените Ромки без здравствено осигурување бесплатно да се породат во болница со надеж дека тоа ќе го зголеми бројот на регистрирани деца Роми.⁹²

Во 2011 година, Министерството за здравство во соработка со други организации ја отпочна програмата Ромски здравствени медијатори. Во 2016 година, 32 ромски здравствени медијатори работеле во Македонија. Тие се обучени според наставните планови (курикулумите) на Министерството за здравство и привремено се вработуваат од страна на Министерството за здравство и другите здравствени агенции.⁹³

ТЕКОВНА СИТУАЦИЈА

Севкупната здравствена состојба на Ромите, а особено на жените Ромки, во Македонија се смета за полоша од ситуацијата на другите етнички групи во земјата. И покрај тоа што во тематскиот извештај за здравство на Ад хок Комитетот на експерти за прашањата поврзани со Ромите и патувачите (2016), подготвен од страна на претставник на македонската влада, се признава разликата во очекуваниот животен век, исто така се тврди дека јазот во здравственото осигурување кај Ромите

85 Годишни извештаи на Канцеларијата на Народниот правобранител. Преземено на 17 мај 2017 година од: http://ombudsman.mk/MK/godishni_izveshtai.aspx

86 Влада на ПЈР Македонија, Извештај за Декадата за вклучување на Ромите, 2014, достапен на: http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9811_file9_mk-2014.pdf.

87 Закон за здравствена заштита, Службен весник на РМ 43/2012, Закон за здравствено осигурување «Службен весник на РМ» 25/2000 и 91/2013.

88 УНДП, здравство, 2012, стр. 9.

89 Roma S.O.S. Прилеп, ЛИЛ во Скопје, и други. (2016) Што покажуваат искуствата и податоците за (не)спроведувањето на здравствената компонента од Стратегијата за Ромите 2005-2015?

90 ИЈЗ, извештај, достапен на: <http://www.iph.mk/en/multimedia/documents/population-health/>.

91 УНДП, здравство, 2012, стр. 58.

92 Е-пошта од НВО «Лил» од 19 јуни 2017 година

93 САНРОМ, 2016, стр. 51.

и кај не-ромското население «изгледа незначителен». Извештајот сугерира дека главната детерминанта поврзана со здравствената заштита со која се објаснува идентификуваниот јаз е недостатокот на документи за лична идентификација кај Ромите.⁹⁴

Извештајот на УНИЦЕФ за 2016 година покажува дека сè уште има 3.000 до 5.000 Роми без здравствено осигурување поради недостаток на лични документи (12% од машките и 7% од женските испитаници). На ниво на домаќинства, 5% од испитаниците изјавиле дека ниту еден член на нивното домаќинство нема здравствено осигурување, а дополнителни 10% изјавиле дека најмалку еден член на семејството нема здравствено осигурување.⁹⁵

Животните услови во многу ромски населби со ограничен или без пристап до инфраструктура значително влијаат на нивниот здравствен статус. Многу населени места не се поврзани со мрежата на јавното водоснабдување и зависат од други извори на вода, кои наводно се често контаминирани.⁹⁶

Комесарот за човекови права на Советот на Европа во 2012 година објави дека здравствениот статус на Ромите во Македонија е загрижувачки, имајќи предвид дека очекуваниот животен век на Ромите е десет години пократок од националниот просек и дека стапката на смртност кај новороденчињата е речиси двојно поголема од онаа на општата популација.⁹⁷ Повеќе од половина (55%, трет по големина број во регионот) од Ромите во Македонија изјавиле дека не можат да работат поради некоја форма на попреченост.⁹⁸

Само 36% од Ромите го оцениле својот пристап до здравствените услуги како задоволителен.⁹⁹ Други податоци, сепак, покажуваат дека ромското население

во Македонија почесто ги користи здравствените услуги (итната помош и болничкото лекување) од не-ромското население.¹⁰⁰

Алармантно несовпаѓање помеѓу ромското и не-ромското население може да се најде во пристапот до основните потребни лекови. Дури 66% од испитаниците Роми не можат да си дозволат да ги купат лекови што им се потребни, во споредба со 32% од не-ромското население.¹⁰¹

Ситуацијата на жените Ромки е од особено значење. Иако жените Ромки во регионот непропорционално страдаат од белодробни заболувања, конкретно Ромките во Македонија почесто се дијагностицираат со белодробни заболувања од не-Ромките и Ромите (Ромки жени: 17%, Роми мажи: 9%, не-Ромки : 10%, не-Роми мажи: 6%).¹⁰²

Ромките, исто така, почесто доживуваат анксиозност и депресија: Роми жени: 24%; Роми мажи: 13%; не-Роми жени: 14%, не-Роми мажи: 8%.¹⁰³

Ромките имаат потешкотии во остварувањето пристап до примарните гинеколошки услуги. Ромскиот образовен центар Амбрела од Шуто Оризари објави дека 8.000 Ромки од Шуто Оризари немаат примарен гинеколог и дека немаат редовни прегледи во последните осум години. Во 2014 година беше формирана Иницијативата на жени од општина Шуто Оризари со поддршка на невладината организација ХЕРА, со цел да вложи напори за отворање на гинеколошки објект во соседството.¹⁰⁴ По промената на власта во 2017 година, кога поранешната програмска координаторка во ХЕРА стана Министерка за труд и социјална политика, се отвори гинеколошка ординација во Шуто Оризари во септември 2017 година.

94 САНРОМ, Тематски извештај за здравствени медијатори, 2016

95 УНИЦЕФ, Проценка на бариерите за пристап до здравствено осигурување за ромските семејства, 2016, достапна на: https://www.unicef.org/tfymacedonia/Analysis_of_barriers_to_health_insurance_EN.pdf

96 ЕЦРП, Жедни за правда. Извештај на Европскиот центар за правата на Ромите. Преземено на 16 јуни 2017 година од <http://www.errc.org/cms/upload/file/thirsting-for-justice-march-2017.pdf>

97 Комесар за човекови права на Советот на Европа, Извештај за неговата посета на «Поранешната Југословенска Република Македонија» од 26 до 29 ноември 2012 година, стр. 19. Види исто така: Индекс за инклузија на Ромите за 2015 година, стр. 18. http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9810_file1_roma-inclusion-index-2015-s.pdf.

98 УНДП, здравство, 2012, стр.22.

99 УНДП, здравство, 2012, стр. 22.

100 УНДП, здравство, 2012, стр. 21.

101 ЕЦРП, Профил на земјата - Македонија, 2012, стр. 9

102 УНДП, Домување, 2012 година, стр. 38.

103 УНДП, Домување, 2012 година, стр. 39

104 Објава на Нова ТВ од 28 јануари 2016 година. Преземено од <http://novatv.mk/zhenite-romki-do-todorov-mnogu-vetuvanja-bez-nikakov-efekt/>

9. АЗИЛ И ПРИСИЛНО ВРАЌАЊЕ

9.1. ПРЕГЛЕД НА ЗАКОНОДАВНАТА РАМКА И ПОЛИТИКИТЕ

Уставот на Република Македонија (член 27 став 2) го гарантира правото на секој граѓанин да ја напушти територијата на Републиката и да се врати, освен во одредени исклучителни, јасно дефинирани случаи (т.е. кога е неопходно да се заштити безбедноста на државата, во случај на водење на кривична постапка и за да се заштити здравјето на граѓаните (член 27 став 3).

Во 2011 година, Парламентот ги усвои измените на Законот за патни исправи за да дозволи одземање на постоечки пасош (на една година) или одбивање да се издаде нов пасош.¹⁰⁵ Во 2014 година, Уставниот суд ги прогласи овие одредби за неуставни.¹⁰⁶

9.2. ТЕКОВНА СИТУАЦИЈА

По донесувањето на визната либерализација за Македонија во 2009 година, релативно голем број лица ја напуштија земјата и побараа азил во Западна Европа.

Во периодот помеѓу 2008 - 2015 година, 61.690 лица од Македонија поднеле барање за азил во Западна Европа. Според Европската иницијатива за стабилност (ЕИС), 50-70% од македонските баратели на азил се Роми. Ако е ова тврдење точно, меѓу 31.000 и 43.000 Роми од Македонија поднеле барање за азил во Европската унија во овој период.¹⁰⁷ Во 2016 година, уште 6.544 македонски државјани поднеле барање за азил во европските земји.¹⁰⁸

¹⁰⁵ Закон за патни исправи, Службен весник на Република Македонија бр. 67/1992, 20/2003, 73/2004, 19/2007, 84/2008, 51/2011, 135/2011, 154/2015 и 55/2016

¹⁰⁶ ЕЦПР, Писмени забелешки на Европскиот центар за правата на Ромите во врска со Македонија кои треба да ги разгледува Комитетот за елиминација на расната дискриминација на својата 87-та седница (03-28 август 2015). Преземено на 6 март 2017 година од <http://www.errc.org/cms/upload/file/macedonia-cerd-submission-10-july-2015.pdf>

¹⁰⁷ Европска иницијатива за стабилност (2013; 2015)

¹⁰⁸ Податоците се добиени на 31 март 2017 година од: http://popstats.unhcr.org/en/asylum_seekers_monthly

По законите од страна на Европската унија за повторно воведување на визниот режим и повиците за подобирување со миграциите, македонската Влада вовела мерки за спречување на нејзините граѓани да ја напуштат земјата.

Како што објави Институтот за европски политики, во периодот од 2011 до 2014 година на повеќе од 19.000 граѓани им бил одбиен излез од земјата на македонските гранични премини.¹⁰⁹ Во периодот помеѓу 2011 и мај 2015 година, (ЕЦПР) документираше 75 случаи во кои македонските гранични служби ги одземале пасошите на Роми кои биле депортирани од земјите на ЕУ како неуспешни баратели на азил и идентификуваше уште 155 такви случаи. Во најголем дел од случаите само од Ромите било побарано да дадат објаснување за своето заминување од земјата.

Според Европскиот центар за правата на Ромите (ЕЦПР), во периодот од 2011 до 2014 година, припадниците на граничната полиција им кажале на 60% од Ромите на кои им било одбиено правото да ја напуштат земјата дека тие (припадниците на граничната полиција) добиле наредба да им го ограничат ова право на Ромите.¹¹⁰ Судските пресуди во Македонија двапати потврдија дека ова е дискриминација и повреда на правото на еднаков третман врз основа на етничка припадност.¹¹¹

Покрај тоа, на одбиени баратели на азил им бил забранет пристапот до социјална помош по враќањето во земјата поради тоа што тие или не ја следеле редовната постапка за пријавување во Центарот за социјална работа или продолжиле да примаат социјална помош додека траела постапката за барање азил во Западна Европа.¹¹²

ИЗВОРИ

- Commission for Protection against Discrimination, Reports, available at: <http://www.kzd.mk/?q=node/51>.
- Constitution of the Republic of Macedonia.
- Council of Europe Commissioner for Human Rights, Report on his visit to “the former Yugoslav Republic of Macedonia” from 26 to 29 November 2012, p. 19. S
- Council of Europe, “Estimates on Roma population in European countries”. Retrieved on February 14, 2017 from: <http://www.coe.int/de/web/portal/roma>.
- Council of Europe, CAHROM, *Housing report*, 2013.
- Council of Europe, CAHROM, Thematic Report by the Group of Experts on Vocational Education and Training for Roma. September 2016. Retrieved on March 06, 2017 from <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806a9332>
- Council of Europe, CAHROM, Thematic Report of the Group of Experts on Roma Health Mediators 2016. Retrieved on June 23, 2017 from: <https://rm.coe.int/16806a9331>
- Decade of Roma Inclusion, 2015 Roma Inclusion Index, p. 18. http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9810_file1_roma-inclusion-index-2015-s.pdf.
- ECRI, Report on the Former Yugoslav Republic of Macedonia (fifth monitoring cycle) 2016. Retrieved on May 21, 2017 from: https://www.coe.int/t/dghl/monitoring/ecri/Country-by-country/Former_Yugoslav_Republic_Macedonia/MKD-CbC-V-2016-021-ENG.pdf
- EPTISA et al, Challenges of Promoting and Implementing Modalities of Employment Programmes for Integrating Roma Citizens, Refugees and Internally Displaced Persons, Skopje 2016. Retrieved on May 22, 2017 from: http://mtsp.gov.mk/content/pdf/dekada/proekt_lokalna_integracija/Report_Activity%203%202%20_Output%2032_final.pdf
- EPTISA et al, *Assessment report: special needs, challenges and measures for Institutional Support of Roma Street Children*, Skopje 2016. Retrieved on June 15, 2017 from: <http://www.mtsp.gov.mk/>

109 Исмаил Камбери, Ромите во безвизниот режим, 2017, достапно на http://www.merc.org.mk/Files/Write/Documents/04729/en/Roma-in-the-Visa-Free-Regime_policy-paper.pdf

110 Европски центар за правата на Ромите, Писмени забелешки на Европскиот центар за правата на Ромите кои треба да ги разгледа Европската Комисија, а се однесуваат на вклучувањето на Ромите во извештаите за напредокот на Западен Балкан во 2016 година. Преземено на 03 март 2017 година од: <http://www.errc.org/cms/upload/file/ec-submission-on-roma-inclusion-in-the-western-balkans-july-2016.pdf>

111 ЕЦПР, Поднесок до Европската Комисија во врска со компонентата за проширување од Рамката за Ромите во ЕУ, 2017, достапен на: <http://www.errc.org/cms/upload/file/submission-on-roma-inclusion-in-enlargement-countries-may-2017.pdf>.

112 Закон за социјална заштита, чл. 53. Види исто така Schweizer Flüchtlingshilfe, Entzug der Reisepässe zwangsweise zurückgeführter Personen. Bern 2013. Преземено на 7 март 2017 година од: www.fluechtlingshilfe.ch/herkunftslaender/europa/mazedonien/mazedonien-entzug-der-reisepaesse-zwangswiese-rueckgefuehrter-personen/at_download/file

- content/pdf/dekada/proekt_lokalna_integracija/1.Act%201%206_Assessment%20report%20with%20recommendations%20for%20care%20for%20Roma%20street%20children_Output%2012_EN.pdf
- European Commission, Commission Staff Working Document: Progress Report 2012: former Yugoslav Republic of Macedonia
 - European Court of Human Rights, Eminov v the former Yugoslav Republic of Macedonia (ECtHR, ERRC, pending). Retrieved on June 14, 2017 from: <http://www.errc.org/article/eminov-v-the-former-yugoslav-republic-of-macedonia-pending/4387>
 - European Network in Statelessness, Ending Childhood Statelessness, A Study on Macedonia. Retrieved on February 27, 2017 from: http://www.statelessness.eu/sites/www.statelessness.eu/files/Macedonia_0.pdf
 - European Network of Legal Experts in the Non-Discrimination Field. Retrieved on August 09, 2017 from: <http://www.non-discrimination.net/content/main-legislation-27>.
 - European Roma and Travellers Forum, Fact Sheet on Situation of Roma in Macedonia. Strasbourg 2015. Retrieved on March 03, 2017 from: https://www.ertf.org/images/Reports/The_situation_of_Roma_in_Macedonia_01092015.pdf.
 - European Roma Rights Centre and National Roma Centrum, Fact Sheet: Overrepresentation of Roma Children in Special Education in
 - European Roma Rights Centre, cases overview on response to violence and hate speech– Macedonia. Retrieved on June 14, 2017 from: <http://www.errc.org/article/domestic-cases-macedonia/4399>.
 - European Roma Rights Centre, Country Profile Macedonia, 2012. Retrieved on August 10, 2017 from <http://www.errc.org/cms/upload/file/macedonia-country-profile-2011-2012.pdf>.
 - European Roma Rights Centre, Press Release. Retrieved on June 14, 2017 from: <http://www.errc.org/article/young-Roma-man-from-macedonian-prison-dies-under-suspicious-circumstances/4560>.
 - European Roma Rights Centre, Second UN Emergency Order: Macedonia Must Rehouse Pregnant Roma Women Made Homeless by Authorities, 2017. Retrieved on August 12, 2017 from: <http://www.errc.org/article/second-un-emergency-order-macedonia-must-rehouse-pregnant-Roma-women-made-homeless-by-authorities/4542>.
 - European Roma Rights Centre, Submission to the European Commission on the enlargement component of the EU Roma Framework, 2017. Retrieved on June 14, 2017 from: <http://www.errc.org/cms/upload/file/submission-on-roma-inclusion-in-enlargement-countries-may-2017.pdf>.
 - European Roma Rights Centre, Thirsting for Justice. A report by the European Roma Rights Centre. Retrieved on June 16, 2017 from <http://www.errc.org/cms/upload/file/thirsting-for-justice-march-2017.pdf>
 - European Roma Rights Centre, Written Comments by the European Roma Rights Centre for Consideration by the European Commission concerning Roma Inclusion in the Western Balkans Progress Reports 2016. Retrieved on March 03, 2017 from: <http://www.errc.org/cms/upload/file/ec-submission-on-roma-inclusion-in-the-western-balkans-july-2016.pdf>
 - European Roma Rights Centre, Written Comments of the European Roma Rights Centre Concerning Macedonia For Consideration by the Committee on the Elimination of the Racial Discrimination at its 87th session (03 - 28 August 2015). Retrieved on March 06, 2017 from <http://www.errc.org/cms/upload/file/macedonia-cerd-submission-10-july-2015.pdf>
 - European Roma Rights Centre, Written Comments Regarding EU Accession Progress for Consideration by the European Commission during its 2014 Review, 2014. Retrieved on June 13, 2017 from: <http://www.errc.org/cms/upload/file/ec-progress-report-macedonia-2014.pdf>
 - European Stability Initiative (2013), Saving visa-free travel. Visa, asylum and the EU roadmap policy, Berlin, Brussels;
 - European Stability Initiative (2015), New facts and figures on Western Balkan Asylum Seekers, Berlin
 - Foundation Open Society Macedonia, available at: <http://www.soros.org.mk/en/Home/NewsAndActivity?newsID=7307&catID=7&pageIndex=1&month=0&year=0&additionalID=96>
 - Friedman, Eben et al., Civil Society Monitoring Report on the Implementation of the National Roma Integration Strategy and Decade Action Plan in 2012 in Macedonia (Budapest: Decade of Roma Inclusion Secretariat Foundation, 2013)
 - Government of Macedonia, Ministry of Labour and Social Policy in collaboration with the National Coordinator of the Decade and Strategy of Roma, Strategy for the Roma in the Republic of Macedonia 2014-2020
 - Government of Macedonia, Report for the Decade of Roma Inclusion, 2014, available at: http://www.romadecade.org/cms/upload/file/9811_file9_mk-2014.pdf.
 - Initiative for Social Change, MK Decade Watch: Roma activists assess the progress of the Decade of Roma Inclusion 2005-2015, 2010.
 - Institute for Human Rights Skopje, Discrimination of the Roma in the educational process: breaking the wall of rejection and segregation: Analytical report, 2013. Retrieved on March 05, 2017 from: <https://>

- www.academia.edu/5423858/DISCRIMINATION_OF_THE_ROMA_IN_THE_EDUCATIONAL_PROCESS-REPORT_2013_MACEDONIA
- Institute of Public Health of the Republic of Macedonia, Report on the health of the population in the Republic of Macedonia. Retrieved on August 20, 2017 from: <http://www.iph.mk/en/multimedia/documents/population-health/>.
 - Kamberi, Ismail, Roma in the Visa-Free Regime, 2017. Retrieved on September 10, 2017 from: http://www.merc.org.mk/Files/Write/Documents/04729/en/Roma-in-the-Visa-Free-Regime_policy-paper.pdf
 - Müller, Stephan, European Framework for National Roma Policies and the Roma in the Western Balkans in: European Yearbook on Minority Issues 2012
 - Müller, Stephan, *Nacionalne Politike u odnosu na Romkinje na Zapadnom Balkanu* (National Policies towards Roma Women in the Western Balkans), Sarajevo 2011
 - Müller, Stephan, Roma aus dem Westlichen Balkan: Ursachen ihrer Flucht. Retrieved on December 12, 2016 from <http://fluechtlingsforschung.net/roma-aus-dem-westlichen-balkan-ursachen-ihrer-flucht/>
 - Official Gazette of the Republic of Macedonia
 - Ombudsman Office, Annual reports of the Ombudsman Office. Retrieved on May 17, 2017 from: http://ombudsman.mk/MK/godishni_izveshtai.aspx
 - Peric, Tatjana, Personal documents and threats to the exercise of fundamental rights of Roma in Europe. Retrieved on February 15, 2017 from: <http://www.errc.org/article/personal-documents-and-threats-to-the-exercise-of-fundamental-rights-of-roma-in-europe/1097>
 - Roma Centre of Skopje, Network Women's Programme and European Roma Rights Centre, Joint Submission: Shadow Report on the Situation of Roma Women in the Republic of Macedonia, 2005, p. 28.
 - Roma Education Fund, Country Assessment Macedonia, 2011. Retrieved on March 19, 2017 from: http://www.romaeducationfund.hu/sites/default/files/publications/ref_ca_2011_mac_english_screen.pdf.
 - Roma S.O.S. in Prilep, LIL in Skopje, et al., What do the experiences and data for (non-) implementation of the health component of the Roma Strategy 2005-2015 shows?
 - Schweizer Flüchtlingshilfe, Entzug der Reisepässe zwangsweise zurückgeführter Personen. Bern 2013. Retrieved on March 07, 2017 from: www.fluechtlingshilfe.ch/herkunftslander/europe/mazedonien/mazedonien-entzug-der-reisepaesse-zwangsweise-rueckgefuehrter-personen/at_download/file
 - SETimes, "Macedonians get new resource against discrimination", 19 January 2011, available at: http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/en_GB/features/setimes/features/2011/01/19/feature-03.
 - UN CAT, Concluding observations on the third periodical report of FYROM, 2015, available at: http://tbinter-net.ohchr.org/Treaties/CAT/Shared%20Documents/MKD/CAT_C_MKD_CO_3_20486_E.pdf.
 - UNDP Regional Roma Survey. Retrieved on August 26, 2016 from: <http://www.eurasia.undp.org/content/rbec/en/home/ourwork/sustainable-development/development-planning-and-inclusive-sustainable-growth/roma-in-central-and-southeast-europe/roma-data/>
 - UNHCR Skopje, The Right to Have Rights-Legal Identity, Civil Registration and Citizenship, key towards social inclusion of marginalized communities, 2012
 - UNICEF, Assessment of Barriers to Health Insurance Access for Roma Families, 2016. Retrieved on August 10, 2017 from: https://www.unicef.org/tfyrromania/Analysis_of_barriers_to_health_insurance_EN.pdf
 - UNICEF, Insights: Child rights in Central and Eastern Europe and Central Asia. Realizing the rights of Roma children and women in Bosnia and Herzegovina, the former Yugoslav Republic of Macedonia, and Serbia. Retrieved on February 15, 2017 from: https://www.unicef.org/ceecis/Insights2014_2.pdf
 - Website of National Roma Centrum
 - Website of Nova TV
 - Website of Roma SOS Prilep

WE EMPOWER PEOPLE

Sergels torg 12
111 57 Stockholm, Sweden
Phone: +46 8 545 277 30
info@crd.org
www.crd.org